

Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hanke (OPPIVA)

Kriminaalihuollon tukisäätiö/Kati Sunimento 26.1.2010

Vankien oppimisvaikeuksien kuntoutus- ja tukipalvelusuunnitelman kehittämiprojekti

Vuosiraportti 2009

Sisällys

Hankkeen tavoitteet

Kohderyhmä

Toiminnan organisointi

Toiminta vankiloissa

Toiminta vapaudessa

Hankkeen asiakkaat ja asiakastyön toimintamalli

Tämän hetkisen tilanteen arviointia

Toimintasuunnitelma vuodelle 2010

Liite: Oppivan vuosi 2009 numeroina

Hankkeen tavoitteet

Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hankkeen tavoitteena on selvittää vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden oppimisvaikeuksia sekä rakentaa heille oppimisvaikeudet huomioivia kuntoutuspolkuja rangaistusajasta vapauteen. Tavoitteena on lisätä asiakkaiden ja heidän läheistensä ymmärrystä oppimisvaikeuksien suhteen. Tavoitteena on myös pysähdyttää viranomais- ja järjestötoimijat ko. problematiikan äärelle.

Vuoden 2009 tärkeimmät tavoitteet olivat ryhmätoiminnan toteuttaminen Vanajan vankilassa, etsivän työn työvälineen markkinoiminen ja kehittäminen, asiakastyön painopisteen siirtäminen vapautumisen jälkeiseen tukemiseen, toimintamallien kuvaaminen ja kokoaminen, hankkeen tulosten ja toimintamallien juurruttamisen suunnittelu, asiakastyön opusvihkosen valmistuminen sekä koulutuksien järjestäminen.

Kohderyhmä

Hankkeen kohderyhmänä ovat alle 30-vuotiaat vangit Etelä-Suomessa ja Kriminaalihuoltolaitoksen pääkaupunkiseudun aluetoimistojen asiakkaat. Asiakkaiden läheisiä on pyritty myös huomioimaan tarpeen mukaan. Yhtenä kohderyhmänä ovat eri alojen ammattilaiset (rikosseuraamusala, sosiaali- ja terveystoimi, työvoimahallinto, oppilaitokset ja järjestöt), joita on tavoitettu asiakkaiden verkostojen kautta sekä hankkeen järjestämissä koulutuksissa ja muissa tapahtumissa.

Toiminnan organisointi

Hankkeessa työskentelevät projektipäällikkö ja kaksi kuntoutusohjaajaa. Tuntipalkkainen ohjaaja toimi hankkeen asiakastyössä 1.1.-31.5.2009 välisen ajan. Lisäksi hankkeessa oli sosionomi-harjoittelija Laurea-ammattikorkeakoulusta ajalla 9.3.-15.5.2009. Hankkeen työtä ohjaa moniammatillinen ohjausryhmä, jossa on edustus seuraavilla tahoilla: Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos, Rikosseuraamusvirasto, Erilaisten oppijoiden liitto ry., Kuntoutussäätiö, ADHD-liitto ry. ja työvoimahallinto. Vuonna 2009 ohjausryhmä kokoontui viisi kertaa, joista kaksi kertaa oli ulkoisen arvioitsijan vetämiä arviointipäiviä.

Jokaisessa hankkeen kohdetahossa on nimetty henkilö(t), jotka toimivat hankkeen yhdyshenkilöinä ja vastaavat siitä, että hankkeen toiminta mahdollistuu. Hankkeessa tehdään paljon verkostotyötä, yksi tärkeimmistä yhteistyötahoista on työvoimahallinto, koska lähes kaikki hankkeen asiakkaat ovat työttömiä.

Toiminta vankiloissa

Hanketyöntekijät eivät ole enää vuonna 2009 pitäneet vangeille luki-infoja eivätkä ole itse markkinoineet hanketta vangeille. Ideana on ollut, että vankilan oma henkilökunta havainnoi vankien mahdollisia oppimisvaikeuksia sekä motivoi ja ohjaa tarvittaessa vankeja hankkeeseen. Keravan vankilan ja Helsingin avovankilan kanssa pidettiin keväällä yhteistyökokoukset, joissa työntekijöitä opastettiin käyttämään hankkeen laatimaa etsivän työn välinettä asiakastyössä sekä suunniteltiin hankkeen toimintamallien juurruttamista.

Hanke toteutti alkuvuonna Vanajan vankilassa naisvangeille suunnatun oppimisvalmiusryhmän. Kuusihenkinen ryhmä kokoontui tammi- ja helmikuun aikana kerran viikossa kahden tunnin ajan. Toiminnan tavoitteena oli lisätä osallistujien tietoisuutta omaan oppimiseensa liittyvissä asioissa. Ryhmässä kartoitettiin osallistujien oppimistyyliä sekä mm. lukemisen ja kirjoittamisen taitoja. Ryhmässä keskusteltiin päihteiden ja mielenterveysongelmien yhteyksistä oppimiseen sekä itsetunnosta,

tarkkaavuudesta ja muistista. Ryhmässä vieraili ammatinvalintapsykologi kertomassa työvoimahallinnon tarjoamista ammatillisen kuntoutuksen palveluista. Ryhmätoiminnasta saatu palaute oli hyvää ja osallistujat kokivat käsitellyt teemat tärkeiksi ja hyödyllisiksi. Toinen ryhmänvetäjästä laati ryhmätoiminnasta arvioivan oppinäytetyön, joka valmistui loppuvuonna. Linkki työhön löytyy hankkeen internet sivuilta.

Vuonna 2009 hankkeessa aloitti 22 uutta vankia, joista kuusi oli Vanajan vankilan ryhmätoimintaan osallistuneita vankeja. Yksilötyö vankiloissa sisälsi oppimisvaikeuksien kartoittamista ja vapautumisen jälkeiseen kuntoutukseen ohjaamista.

Toiminta vapaudessa

Vapaudessa yhdyskuntaseuraamusta suorittavia uusia asiakkaita ohjautui hankkeeseen 34 vuonna 2009. Asiakkaita ohjautui eniten Espoon ja Vantaan toimistoista, mutta myös Helsingin toimisto toimi edellistä vuotta aktiivisemmin.

Jokaisessa kolmessa toimistossa kokeiltiin ryhmämuotoista tilaisuutta, joiden sisältöinä olivat oppimisvaikeuksista ja niiden kuntoutuksesta kertominen sekä lukemis- ja kirjoittamistaitojen kartoitus Niilo Mäki Instituutin ryhmälukiseulalla. Ryhmämuotoisiin tilaisuuksiin osallistui noin puolet ilmoittautuneista (2-3 henkilöä/kerta). Kriminaalihuoltolaitoksessa on perinteisesti ollut haasteellista saada asiakkaita osallistumaan ryhmiin. Myös tässä hankkeessa on osoittautunut järkevämmäksi toimia yksilötasolla kuin ryhmän muodossa.

Vapaudessa olevia asiakkaita on tavattu Kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistoissa, hankkeen työtiloissa Herossa, asiakkaiden verkostotapaamisissa sosiaali- ja työvoimatoimistoissa sekä erilaisten järjestöjen ja säätiöiden tahoilla (esim. Uudenmaan tukitupa, Diakonissalaitos). Usein on myös ollut tilanteita, että asiakas on toivonut tapaamista jossain muualla kuin ”virallisessa” toimistossa kuten kahvilassa.

Vaikka vapautuminen on usein haasteellista aikaa, hankkeen kaikista asiakkaista vain 16 %:lla asiakkuus on keskeytynyt. Määrää voidaan pitää melko pienenä, koska suurin osa asiakkaista on moniongelmaisia ja heidän elämäntilanteet vaihtelevat päivittäin.

Hankkeen asiakkaat ja asiakastyön toimintamalli

Hankkeeseen on vuonna 2009 ohjautunut yhteensä 56 uutta asiakasta. Lisäksi vuosina 2007 ja 2008 aloittaneista asiakkaista 17 on edelleen hankkeen asiakkaana joulukuun lopulla 2009. Kaiken kaikkiaan hankkeeseen on osallistunut yhteensä 174 asiakasta, mitä voidaan pitää varsin suurena lukuna huomioon ottaen, että osa asiakkuuksista on kestänyt yli vuoden. Asiakkaiden keski-ikä on 24,5 vuotta, heistä yhdeksän on ollut naisia ja loput miehiä.

Hankkeessa on kokeiltu erilaisia oppimisvaikeuksien tunnistamismenetelmiä. Oppimisvaikeuksien tunnistaminen on selvästi jaettavissa neljään eri vaiheeseen. Tunnistamisen toimintamalli koostuu 1) alkukartoituksesta, 2) palvelutarpeen arvioinnista, 3) varsinaisten testien tekemisestä sekä 4) ostopalveluina hankittaviin tutkimuksiin ohjaamisesta. **Ensimmäisessä vaiheessa** käytetään välineenä hankkeen laatimaa etsivän työn välinettä (Oppiva-testi), jonka avulla kyetään karkealla tasolla arvioimaan asiakkaan mahdollisia oppimisvaikeuksia. **Vaiheessa kaksi** arvioidaan asiakkaan ja hänen verkostonsa kanssa, millaisia oppimisvaikeuksiin liittyviä tukitoimia asiakas

tarvitsee. Vaiheisiin yksi ja kaksi on onnistuttu melko hyvin saamaan mukaan yhteistyössä toimivien vankiloiden ja Kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistojen henkilökuntaa.

Hanketyöntekijät ovat vastanneet **kolmannen vaiheen** testauksista. Testausmenetelminä on käytetty Niilo Mäki Instituutin laatimia testipaketteja: lukemista ja kirjoittamista kartoittavaa ryhmälukiseulaa ja yksilötestiä sekä matematiikan taitoja mittaavaa testiä. Tarkkaavuuden karkea arviointi on tehty lähes jokaiselle asiakkaalle. Hanketyöntekijät ovat ottaneet arviointivälineeksi käyttöön ASRS-kyselyn (Adult ADHD Self Report Scale), joka tehdään asiakkaille haastatellen. Kolmosvaiheen juurruttamisessa on paljon haasteita lähinnä sen vuoksi, että testaukset ovat aikaa vieviä. Keravan vankilan WOP-kuntoutusosaston erityisohjaajille ja Helsingin vankilan opinto-ohjaajalle on opastettu testausmenetelmien käyttöä. Tarkoituksena on, että hankkeen jälkeenkkin jokaiselle WOP-osaston vangille tehdään lukitestiä ja tarkkaavuuden karkea arviointi. **Nelosvaiheen** ostopalvelututkimukset ovat olleet lähinnä neuropsykologisia tutkimuksia ja erikoislääkärien (neurologi/psykiatri) suorittamia tutkimuksia. Asiakkaita on ohjattu kys. tutkimuksiin lähinnä tarkkaavuus- ja keskittymisvaikeuksien vuoksi. Keskittymisvaikeuksien lisäksi tutkimuksissa on todettu asiakkailta olevan esim. mielenterveysongelmia, lukivaikeutta, kielellisen ymmärtämisen vaikeutta sekä muistivaikeuksia. Asiakkaille on ollut merkittävää löytää vaikeuksilleen selitys; he eivät olekaan tyhmiä tai laiskoja.

Asiakkaiden polku kartoituskohdasta 1 kohtaan 4 kestää yleensä useampia kuukausia, joskus lähes vuoden verran. Hanketyöntekijät tapaavat asiakasta useamman kerran etenkin kartoitusvaiheen 3 ja 4 aikana, koska tutkimusten ja testien lisäksi tehtävänä on laatia lausuntoja ja lähetteitä sekä tiedustella asiakkaiden mahdollisista aikaisemmista tutkimuksista papereita eri tahoilta. Hanketyöntekijä saattaa olla yhteydessä asiakkaan läheisiin, etenkin tapauksissa, joissa epäillään ADHD:ta ja tarvitaan tietoa asiakkaan lapsuuden aikaisista kokemuksista. Läheisiä on osallistunut verkostotapaamisiin ja äidit ovat kirjoittaneet asiakkaiden elämäkertoja sekä vastailleet erilaisiin kyselylomakkeisiin, jotka heille on toimitettu neuropsykologin tai neurologin tahoilta.

Hankkeen toiminnan oppimisvaikeuksien kartoittamisen lisäksi voi karkeasti jakaa koulutukseen ja kuntoutukseen ohjaamiseen sekä elämönhallinnan tukemiseen. Joillekin on ensisijaista saada tukea elämönhallintaan, esimerkiksi vuorokausirytmien löytäminen ja virastoasioiden hoitaminen vaatii usein tukea ja ohjausta. Eniten asiakkaita on ohjattu Sovinto ry:n Vaihtoehtoiseen ammatti- ja oppisopimuskouluun ja Helsingin Diakoniaopiston valmentaviin ja kuntouttaviin koulutuksiin. Muutama asiakas on aloittanut työpajalla ja kuntouttavassa työtoiminnassa. Hanke on kokeillut neljän asiakkaan kohdalla ostopalveluna hankittua ADHD-yksilövalmennusta. Valmennuksen tulokset ovat lupaavia, kolme asiakasta on selvästi päässyt elämässään eteenpäin valmennuksen aikana. Valmennuskertoja on ollut muutamasta kerrasta kymmeneen kertaan riippuen asiakkaan tarpeesta ja motivaatiosta.

Tämän hetkisen tilanteen arviointia

Vuodelle 2009 asetetut tavoitteet on pääsääntöisesti saavutettu hyvin. Vanajan vankilassa pidetty ryhmätoiminta oli arvioivan opinnäytetyön mukaan onnistunut. Keravan vankilan WOP-kuntoutusosaston työntekijöille on opastettu sekä ryhmämuotoisen että yksilötason lukemisen ja kirjoittamisen taitoja arvioivan testauspakettien käyttö. Keravan vankilassa on myös aloitettu oppimisvalmiusryhmätoiminnan juurruttaminen, mikä jatkuu vuonna 2010. Kalliolan Vahvasti tukien projektin kanssa on sovittu Oppivan toimintamallien

juurruttamisesta. Helsingin vankilassa pidettiin vankilan opinto-ohjaajan kanssa yhdessä ryhmiä, joiden sisältönä olivat oppimisvaikeudet ja oppimistyyli sekä niiden kartoitus. Opinto-ohjaajalla on jatkossa valmiudet pitää itsenäisesti kys. ryhmätoimintaa sekä kartoittaa vankien oppimisvaikeuksia. Vuoden 2009 tavoitteena oli saada Kriminaalihuoltolaitoksen pääkaupunkiseudun aluetoimistoja aktivoitua, missä on onnistuttu yli tavoitteen. Toimistot ovat ottaneet Oppiva-testin käyttöön. Vuonna 2009 uusia asiakkaita on tullut tavoitteen mukaisesti enemmän Kriminaalihuoltolaitoksesta kuin vankiloista.

Hankkeen ulkoisen arvioitsijan tuottama väliarviointiraportti valmistui syyskuussa. Väliarvioinnin tulosten pohjalta pidettiin arviointiseminaari, johon osallistui sekä hankkeen yhteistyötahoja asiakastyön tiimoilta että päätöksentekoihin vaikuttavia asiantuntijoita. Ulkoisen arvioinnin mukaan hanke on edennyt omiin tavoitteisiinsa nähden hyvin ja jopa ylittänyt ne jossain määrin. Hanke on saanut positiivista palautetta erityisesti sen joustavasta toimintamallistaan. Hanketyöntekijät ovat jalkautuneet asiakkaiden luokse. Työntekijät ovat jatkaneet asiakkaan tukemista hänen siirtyessään vankilasta toiseen sekä vapauduttuaan. Hanke valittiin Talentian ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Hyvä käytäntö kilpailussa palkintoehdokkaaksi neljän parhaan käytännön joukkoon yli 70 ehdokkaasta. Voittaja selviää Sosiaalialan asiantuntijapäivillä maaliskuussa 2010.

Hankkeen tiedottaminen on onnistunut hyvin. Hanke tavoitti vuonna 2009 yhteensä noin 800 eri alojen ammattilaista asiakkaiden verkostojen kautta, messuilla ja koulutuksissa. Hanke järjesti yhdessä Erilaisten oppijoiden liiton ja Heron kanssa kolmannen sektorin toimijoille koulutuspäivän, jonka teemana oli Oppimisvaikeuksien huomiointi päihde- ja mielenterveystyössä. Hankkeesta oli artikkelit LukSitko ja Talentia lehdissä. Kritsin Portti portaalissa oli kirjoitus ”Oppimisvaikeuksista selviää kun ne selvitetään”, joka laadittiin hankkeen arviointiseminaarin kokemuksista. Kirjoitukseen oli viittaus myös Sosiaaliportissa. Hanketyöntekijät osallistuivat European Prison Education Associationin (EPEA) järjestämään konferenssiin, jossa hanke sai kansainvälistä julkisuutta. Hanketyöntekijöiden konferenssikokemuksista voi lukea EPEAn julkaiseman lehden vuoden 2010 ensimmäisestä numerosta sekä matkaraportista. Vuonna 2009 hankkeeseen valmistui kolme opinnäytetyötä ja kolme uutta työtä alettiin suunnitella.

Hanke tuotti opasvihkosen, joka on tarkoitettu työvälineeksi rikosseuraamusalan asiakastyöhön. Opasvihkosen tarkoituksena on helpottaa oppimisvaikeuksien puheeksi ottoa asiakkaan kanssa. Vihkonen sisältää perustiedot oppimisvaikeusteemasta, kaksi kartoitustestiä sekä tietoa apuvälineistä ja tukitahoista. Se soveltuu käytettäväksi myös esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimessa sekä työ- ja elinkeinotoimistoissa. Opasta on tarkoitus käyttää koulutusmateriaalina hankkeen järjestämissä koulutuksissa.

Tällä hetkellä näyttää siltä, että oppimisvaikeudet huomioivia opiskelupaikkoja löytyy asiakaskunnallemme melko helposti, mikäli asiakas on motivoitunut opiskelemaan. Mutta asiakkaille, jotka eivät ole kiinnostuneita opiskelusta, on olemassa huonosti tukea tarjolla. Suurin osa heistä tarvitsee rinnalla kulkijaa, joka mm. säännöllisesti muistuttaa heitä hoitamaan asioitaan ja tarjoaa keskusteluapua, kun asiat eivät suju suunnitelmien mukaan. Huolta herättää se, että mikä taho jatkossa kykenee toteuttamaan toimintamallia, joka alkaa jo vankilassa ja jatkuu vapauteen.

Hämmästyttävää on, että yksityiseltä puoleltakin on erittäin vaikea löytää erikoislääkäreitä, jotka olisivat perehtyneet sekä neurologiaan että psykiatriaan. Suurimmalle osalle asiakkaistamme suositellaan neuropsykologisten tutkimusten jälkeen lääkäriä, joka hallitsee molemmat osa-alueet. Vuoden 2009 lopulla noin kymmenen hankkeen asiakasta odottaa aikaa lääkärille. Vankeinhoidon terveydenhuoltoyksikön kanssa pitäisi tehdä nykyistä enemmän yhteistyötä.

Toimintasuunnitelma vuodelle 2010

Vuoden 2010 päätavoitteet ovat:

- ADHD-kuntoutuskurssin järjestäminen ja sen arvioinnin hankkiminen opinnäytetyönä
- Koulutuksien järjestäminen yhteistyössä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen (RSKK) kanssa
- Kahden arviointiseminaarin ja loppuseminaarin järjestäminen
- Ryhmänohjaajan kansion laatiminen ja levittäminen
- Loppuraportin laatiminen; loppuraportissa on tarkoitus kuvata hankkeen toimintamallit ja hyödyntää hankkeen keräämä laaja asiakasaineisto
- Hyvä käytäntö palkintoehdokkuuteen liittyvien asioiden työstäminen (workshop Sosiaalialan asiantuntijapäivillä, Hyvän käytännön kuvauksen ja muiden raporttien kirjoittaminen)
- Kritsin Portti-portaaliin ammattilaisille tarkoitetun oppimisvaikeusosion tuottaminen yhdessä viestintäyksikön kanssa
- Hankkeen jatkon suunnittelu
- Artikkelien kirjoittaminen

Eteneminen tammi-kesäkuussa 2010

Toiminta	tammi	helmi	maalis	huhti	touko	kesä
ADHD-kuntoutuskurssin käynnistäminen ja arvioinnin hankkiminen	X	X				
Hyvä käytäntö palkintoehdokkuuteen liittyvien asioiden työstäminen	X	X	X			
Koulutusten suunnittelu	X	X	X	X		
Koulutus työnjohdolle RSKK:ssa			X			
Kahden päivän koulutus RSKK:ssa					X	
Tutkimussuunnitelman laatiminen loppuraporttia ja tutkimuslupaa varten		X	X			
Ryhmänohjaajan kansion laatiminen	X	X				
Asiakastyön aineiston läpikäynti loppuraporttia varten		X	X	X	X	X
Hankkeen internet sivujen päivitys		X	X			

Hanketyöntekijät seuraavat tavoitteiden toteutumista pitämällä kerran kuukaudessa kokoontumisen, jossa käsitellään hankkeen laatimaa seurantataulukkoa, joka toimii itsearvioinnin välineenä.

Liite

Vuosi 2009 numeroina

Asiakastyö (luvut koskevat vain vuotta 2009)	
Uudet varsinaiset asiakkaat (hlö)	56
Lukiseulaan osallistuneet (hlö)	39
Yksilötestaukseen osallistuneet (hlö)	20
Neuropsykologin tutkimuksiin osallistuneet (hlö)	17
Erikoislääkärin tutkimuksiin osallistuneet (hlö)	12
Asiakkaiden keski-ikä	23
Taustatietoja asiakkaista	
Ei peruskoulun päättötodistusta (%)	12
Saanut peruskoulussa erityistukea (%)	94
Suorittanut ammatillisen tutkinnon (%)	4
Todettu lukemisen/kirjoittamisen vaikeutta (%)	74
Tarkkaavuusvaikeuden piirteitä (%)	77
Tavoitetut ammattilaiset (hlö)	700
Messut, asiakkaiden yhteistyöverkostot	
Annettu koulutus	
(h)	14
(hlö)	97